

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕЙНОСТ НА БЛАГОТВОРИТЕЛНИЯ КОМИТЕТ „СВ. ЙОАН МИЛОСТИВИЙ“ В КРАЯ НА XIX И ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX В.

Ангел Динев

През 1958 г. Държавен архив – Стара Загора обогатява своите фондове с 275 архивни единици. По-голямата част от тях са добре запазени, което позволява относително бързото им научно обработване, систематизиране и тематично разпределяне. Те разкриват всестранната дейност на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ за периода 1893–1949 г. (Косева 1999, 67).

По инициатива на старозагорския митрополит Методий Кусев на 28 февруари 1895 г. е учреден Благотворителният комитет „Св. Йоан Милостивий“, а данни за неговото създаване се съдържат в окръжно от Старозагорската митрополия до кметовете в Старозагорска околия от 8 март 1895 г. (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 1: 2). Той е утвърден с държавен указ на 21 юни 1896 г. като доброволна обществена организация, възникнала и просъществувала под могъщата църковно-административна егида на върховния Старозагорски архиерей в продължение на шест десетилетия, от което време три десетилетия и след смъртта на владиката.

Формалният повод за учредяването на комитета е 25-годишният юбилей на Светата Екзархия. Дядо Методий ръководи комитета в продължение на 27 години до смъртта си с цената на много лични жертви и в борба с открити и скрити врагове на делото му. Един човек със стоманена воля победи и от пустош превърна хълма и околностите му във вечнозелен парк, разположен на площ от 3500 дка – един гигантски екологичен експеримент, една богата сбирка от декоративна широколистна и иглолистна дървесна и храстова растителност от Южна Европа, Азия и Северна Америка, с превъзходна екологична съвместимост, възобновителна способност и естетическо въздействие. Тази растителност трудно или въобще не расте в други райони на страната ни; включва 180 местни и екзотични дървесни и храстови видове: обикновен кипарис, черен бор, атласки кедър, алепски бор, сребрист смърч, източна туя, испанска ела, райска ябълка и др.

„Вие знаете, че никога не съм имал и нямам мои лични интереси, нито работи. Мои работи се считат онези обществени интереси, които се е случвало да ръководя, направлявам или защитавам. Вие знаете също, че без работа не мога да стоя. Работите, които предприемам, по своето качество биват обикновено безпокойни, повдигат жлъчката на мнозина и се явява нужда да браня наченатото дело от разрушителни завистници.” – пише дядо Методий в писмо до Драган Цанков.

В запазените устава на Комитета от 1896, 1903, 1907, 1919 и 1932 г. са посочени неговите основни цели: да бъде полезен на страната чрез материално и религиозно-нравствено помагание на нуждаещите се от такава помощ и съдействие. За осъществяването ѝ се поставят няколко по-конкретни задачи: залесяване на голите средно-горски баири, намиращи се на север от гр. Стара Загора, за даване на народа нагледен пример и подтик към залесяване на голите места из отечеството ни, за рационално, модерно развитие и обработване на земеделските отрасли, материална издръжка на сиропиталище и старотопиталище и едно заведение, където под ръководството на лекари да се подготвят милосърдни медицински сестри, за отваряне на едно духовно училище. Последните две разкриват основните аспекти от културно-просветната и благотворителната дейност на Комитета, които са предмет на настоящето изследване.

Съставът на комитета е с широка обществена и управленска представителност. Съгласно чл. 3 от устава за председател по право е определен старозагорският митрополит, а членове са: окръжният управител, кметът, председателят на окръжната комисия, председателят на окръжния съд, управителят на земеделската банка, окръжният инженер, окръжният лекар, ветеринарният окръжен лекар, лесничият, земеделският инспектор, управителят на държавния лозов разсад, държавният адвокат, директорът на държавния конезавод, директорите на Девическата и Мъжката гимназия, градският градинар, членовете на старозагорския епархиален съвет и архиерейските наместници (Устав на Старозагорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий” 1907, 6).

Основният изпълнителен орган на комитета е управителният съвет, състоящ се от председателя на комитета, четирима почетни члена, избирани от общото годишно събрание на комитета, от които двама са свещеници, от касиер-писар и иконом-счетоводител (Устав на Старозагорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий” 1907, 7).

Планирането на комитетските дела се осъществява на редовни заседания два пъти годишно през м. септември и февруари, а на извънредни – по съображения на председателя.

За по-широко пропагандиране на целите и задачите на новоосновения комитет е подготвено и отпечатано през март 1897 г. специално възвание към гражданите, в което четем: „Не ще и дума, че свещена длъжност ни се налага ние всинца, които се зовем Старо-загорски граждани, без разлика на възраст, материално положение, политическо убеждение, богати и бедни, мъже и жени, мало и голямо, да подкрепим това похвално и твърде полезно за града ни благо начинание. И така нека не жалим лептата си, нека дадем, кой колкото може, за да не би да закъснее това общеползено дело или, не дай Боже да се не искара докрай” (Илиев 1897, 11).

Пътят към претворяването на дело на поставените амбициозни цели и задачи неизбежно преминава през съвременното набиране на финансови средства. Един от най-ефективните начини е чрез събирането на помощи от енорияшите посредством посредничеството на архиерейските наместничества и църковните настоятелства в Старозагорски окръг. От една страна за това свидетелстват многобройните документи от преписката на Старозагорската митрополия с архиерейските наместничества през периода 13 юли 1911 – 3 декември 1915 г., а от друга – преписката между комитета и църковните настоятелства в Старозагорската епархия за времето от 26 април 1916 г. до 3 януари 1922 г.

Дядо Методий и неговите сподвижници от Управителния съвет обаче познават и използват енергично и една друга, по-модерна икономическа форма на набавяне на финансови средства – търга. Притежаваната от комитета обширна поземлена собственост и богат горски фонд предоставят широки перспективи в това направление. На 21 ноември 1901 г. в местната преса е публикувано обявление № 599 на комитета, в което се съобщава за организирането на търг за продажба на черничеве, бадемове и орехови фиданки на стойност 10, 20 и 30 стотинки (Старозагорски общински вестник 1901 г.). На 6 октомври 1937 г. се съобщава за търг с тайна конкуренция за продажба на дървесна маса от сечището „Айваджик” на комитетска гора от около 300 дка (Дума 1937 г.). Две години по-късно откриваме информация за организиране на търг за отдаване под аренда на предприемач на 80 дка залиняла гора, стопанисвана от

комитета в местността „Курт-бунар” (Дума, 1939 г.). През същата 1939 г. е организиран повторен търг за продажба на дървесина от комитетската гора в сечището „Айваджик”. През февруари 1941 г. е продадена дървесната маса от комитетската гора в местността „Ханъмската кория” с площ от 90 дка. През есента на същата година комитетът организира търг за продажба на няколко глави едър рогат добитък.

Освен търговете ръководството използва и други начини за осигуряване на материална подкрепа. То изхожда от идеята, че като се обръщат директно към най-висшите ведомства в държавата като Министерството на вътрешните работи и на търговията и земеделието, излагайки мотивирано необходимостта от финансово подпомагане на комитетските дела, биха могли да подтикнат министерствата към оказване на давление върху регионалните институции Старозагорско окръжно управление и общински съвет към отпускане на материална помощ за комитета от общинския бюджет. За благоприятните резултати от тази далновидна политика свидетелства активната преписка на комитета с Министерството на вътрешните работи за периода 15 септември 1901 г. – 14 август 1903 г.

Митрополит Методий търси финансова помощ и на местно, регионално ниво. В писмо от 26 септември 1901 г. до кмета на Стара Загора Петър Кабаков той напомня, че в града от 5 години съществува Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий”, който си е поставил общонародни цели, за чието осъществяване обаче все още не е получил никаква помощ от обществените институции в града. Отговорът на кмета от 4 октомври 1901 г. съдържа хладен и категоричен отзив, мотивиран с довода, че бюджетът на общината за идната 1902 г. вече е гласуван (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 80: 23).

По доста по-различен, конструктивен път, се развиват отношенията на комитета с един от стожерите на новобългарската просвета в Стара Загора – Девическата гимназия, ръководена от Атанас Илиев – дългогодишен учител, книжовник и политик със съхранен буден възрожденски дух, ползващ се с широка популярност и авторитет сред родолюбивата Старозагорска общественост.

Още в първата година след основаването си Управителният съвет на комитета с председател митрополит Методий и членове: иконом Стефан Петков, свещениците Василий Желев, Стоян Маринов, Стефан

Коларов и секретар Иван Друмев сключва договор с Дирекцията на Старозагорската Девическа гимназия за отпускане на заем от 4000 лв. за срок от 1-2 години. Заемът е с лихва от 10% , като сумата е от капитала на Дружеството за подпомагане на бедни ученички (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 30: 3).

Много съществен аспект от културната дейност на комитета е оказването на помощ на нуждаещи се бедни, болни и учащи с осигуряването на необходимите им средства за продължаване на образованието им.

И по този път комитетските дейци срещат много затруднения. Така например на 5 февруари 1898 г. те са принудени временно да преустановят подпомагането на бедни. Това обстоятелство принуждава Старозагорската митрополия да нареди на енорийските свещеници да не издават свидетелства за бедност на нуждаещите се.

Затрудненията са преодолени много бързо и още на следващия месец комитетът взема решение да се отпускат ежемесечно по 5 лв. на Тачо Драгиев, бивш търговец от Старозагорска околия, а през април 1898 г. е предоставен заем от 15 лв. на Георги Клисаров – енорийски свещеник при Старозагорския храм „Света Троица” (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 58: 32).

Прегледът на документите от фонд 78-к, т.е. архива на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий” в Държавен архив-Стара Загора показва, че най-често като помощи за отделни лица са отпускани суми от порядъка на 5,10,15 до 20 лв.

Сред имената на подпомогнатите от комитета бедни ученици интерес предизвиква племенницата на Хаджи Димитър, която на 30 октомври 1898 г. моли за парична помощ, трогателно възкликвайки „не е ли срамно за нея [15-годишно момиче] и за народа да ходи на училище с калпави дрехи и обуца”. Просбата ѝ е удовлетворена и тя получава 9,90 лв. (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 58:24).

Наред с другите обществени грижи, митрополит Методий възлага на основания от него благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий”, непосредствената задача да издири и събере всичко за четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа.

В специално обявление на комитета от 18 ноември 1897 г., което освен до всички близки на четниците, е изпратено и до редакциите на водещите в държавата тогавашни вестници „Мир”, „Съветник” и „Отзив”, се отправя апел към обществеността за събиране на сведения за

четата от различно естество. Дейците на комитета и най-вече неговият председател – митрополит Методий развиват енергична политическа дейност, целяща изграждането на паметник на загиналите четници чрез осигуряването на всенародна подкрепа и дарителство.

В окръжно от 24 май 1898 г. комитетът призовава към възбуждане патриотичните чувства на българите за поднасяне лепта на свящото дело за издигането на паметника. Резултатът не е особено окуражителен. На първо време е решено тленните останки на героите да бъдат погребани в отделни мраморни гробници. Известният с пословичната си упоритост дядо Методий обаче не отстъпва и отправя молба до министъра на просвещението Константин Величков за изготвяне емблема на паметника, като успоредно с това натоварва популярния арх. Никола Лазаров да проектира паметника, придружен от малък параклис до него (Кънев 1999, 48).

Обширната преписка на комитета с окръжни и околийски управления, училища, настоятелства и др. институции за събиране на финансови средства за построяване на паметник на Хаджи Димитър на в. Бузлуджа обхваща периода 14 ноември 1897–19 август 1898 г. Внесените суми варират от 10 ст. до 255 лв. Най-голямата е дарена на 13 май 1898 г. от интендантството на цивилната листа на Княз Фердинанд (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 53: 30).

В предоставянето на средства активно се включват преподаватели от училища не само от Старозагорски окръг, но и от Пловдивската държавна девическа гимназия с 31,50 лв., от Панагюрския учебен окръг с 20,40 лв., от държавното педагогическо училище в Казанлък – с 36,65 лв., от Севлиевския учебен окръг – с 12,25 лв. и от Татар-Пазарджишкия – с 20,10 лв (ДА – Стара Загора, 78-к, 1, 53: 26).

През 1898 г. комитетът „Св. Йоан Милостивий“ организира всенародно честване на 30 -годишнината от гибелта на четата на Хаджи Димитър на връх Бузлуджа. Тленните останки на воеводата и на четниците са открити и поставени от дядо Методий в специално изработена костница.

Тържествената церемония за откриването на паметника е проведена на 19 и 20 юли 1898 г. Преди полагането на ковчезите с тленните останки в каменните гробници с мраморни плочи са отслужени панихиди и са държани надгробни речи, които съвпадат със службите по всички селища на Старозагорската епархия. След това е отслужен тържествен молебен и е положен основният камък на паметника и параклиса (Александров 1998, 192).

Създаването, развитието и дейността на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ е важно явление в културната история на Старозагорския окръг в края на XIX и през първата половина на XX в., резултатите от което имат непреходна стойност не само за изследователите на нашето минало, но и служат като пример за подражание за служба в защита на интересите на народ, църква и държава пред погледа на бъдещите поколения.

ЛИТЕРАТУРА

Александров 1998: Н. Александров. Заслугите на Старозагорски митрополит Методий Кусев за тържествено честване на Бузлуджанската трагедия от 18 юли 1968 година. В: Заветът на митрополит Методий Кусев, доклади на юбилейната конференция „160 г. от рождението на митрополит Методий Кусев“, Стара Загора, 1998, 188-193.

Илиев 1897: А. Илиев. Възвание към старозагорските граждани, Стара Загора, 1897, 12.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.1, л.2 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.80, л.23 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.30, л.3 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.58, л.32 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.58, л.24 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.53, л.30 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

ДА – Стара Загора: Държавен архив – Стара Загора, ф. 77-к, оп.1, а.е.58, л.26 – фонд на Благотворителния комитет „Св. Йоан Милостивий“ – Стара Загора.

Дума 1937: Дума, бр. 775 от 6 ноември 1937 г.

Дума 1937: Дума, бр. 338 от 5 януари 1939 г.

Косева 1999: М.Косева. Документите на Благотворителен комитет „Свети Йоан Милостивий“ – исторически извор за изграждане на „Аязмото“. В: Хвала Митрополиту Методию, юбилеен сборник – 160 години от рождението на първия Старозагорски архиепiscop, Стара Загора, 1999, 67-70.

Кънев 1999: Н.Кънев. Приносът на митрополит Методий Кусев за увековечаване историческия подвиг на обединената чета на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. В: Хвала Митрополиту Методию, юбилеен сборник – 160 години от рождението на първия Старозагорски архиепiscop, Стара Загора, 1999, 44-49.

Старозагорски общински вестник 1901: Старозагорски общински вестник, бр. 14 от 21 ноември 1901 г.

Устав на Старо-Загорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий“ 1907: Устав на Старо-Загорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий“, Стара Загора, 1907, 14.

Устав на Старо-Загорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий“ 1907: Устав на Старо-Загорския Благотворителен комитет „Св. Йоан Милостивий“, Стара Загора, 1907, 14.